

Jan Žuk: Najstarsze ostrogi zachodniosłowiańskie. Wczesnośredniowieczne ostrogi o zaczepach haczykowo zaglętych do wnętrza. Warszawa—Wrocław 1959. PTA, Biblioteka archeologiczna 12. Stran 170, tab. 9, 35 obr. v textu.

Recenzovaná práce navazuje na publikaci Z. Hilczerówny (*Ostrogi polskie z X—XIII wieku.* Poznań 1956). Zásluhou obou autorů se stala ostruha cennou pomůckou při třídění slovanské hmotné kultury a důležitým pramenem historického poznání.

Pramenným podkladem monografie J. Žaka jsou nálezy 68 háčkovitých ostruh ze 44 středoevropských lokalit, z nichž převážná většina se koncentruje na území Polska (37), Německa (12) a ČSSR (6). Publikace se rozpadá na osm kapitol, v nichž je řešena otázka podmínek vzniku, původu, výroby, bezprostřední i společenské funkce, chronologie a územního rozšíření tohoto typu ostruh.

Podmínky vzniku ostruh vidí autor v určitém stupni výrobních sil charakterizovaném značnou vyspělostí metalurgie železa a barevných kovů, rozsáhlým pěstováním koní a v společenském ohledu vznikáním feudálních vztahů. Vyspělost hospodářských a společenských podmínek byla v 6.—10. stol. na zkoumaném území rozdílná, při čemž západní oblasti čerpající z římských tradic mají značný předstih. Proto dochází k výrobě háčkovitých ostruh nejdříve v Porýní, odkud jsou exportovány na východ, kde se začíná s jejich místní výrobou později.

Háčkovité ostruhy dělí autor podle výrobní techniky na tři skupiny: 1. skup. — odlévané (stříbrné, bronzové), 2. skup. — kombinované (litý bronzový oblouk s vsazeným kutým železným bodcem, případně dvoudílné železné ostruhy), 3. sk. — jednodílné (železné ostruhy vykované vcelku z jedné tyčinky). Tvar ostruh určuje autor podle vnitřní výšky a rozpětí ramen a zjišťuje, že během vývoje se délka ramen zvětšuje a jejich rozpětí se relativně zmenšuje. Podle tohoto hlediska rozlišuje v rámci uvedených tří skupin šest variant, které mají omezený časový výskyt (A — v: š = 1 : 2, 6. stol.; B — v: š = 3 : 4, 6.—7. stol.; C — v: š = 7 : 10, 7. stol.—pol. 8. stol.; D — v: š = 1 : 1, 7.—8. stol.; E — v: š = 5 : 4, 2. pol. 7. stol. — poč. 9. stol.; F — v: š = 3 : 2, 9. — pol. 10. stol.). V prvních dvou skupinách nejsou zastoupeny všechny varianty (1. skup.: A—C; 2. skup.: B—D, F).

Ostruha může plnit svou funkci jen v tom společenství, v němž mají svou úlohu jízdní bojovníci. Její použití je ovlivněno typem koňského postroje, oblekem, výzbrojí a způsobem válčení jízdy. Autor se v této kapitole věnuje líčení rozdílů mezi poměry porýnsko-polabskými a zalabskými v 6.—10. stol. v chovu koní (těžký kůň v Porýní od 5. stol., v Zalabí od 9.—10. stol.), v koňských postrojích (původně v celé stří. Evropě lehká sedla s řemením a uzdou; těžká sedla s oblouky a třmeny souvisejí s vytvořením těžké jízdy, k němuž došlo v Porýní na poč. 10. stol., v Zalabí na konci 10. stol.), výzbroji a výstroji jezdců (na západě již v 6.—7. stol. meč, spatha, oštěp a ochranná zbroj, přilba, pancíř, štít, zatím co u zalabských Slovanů se meče, přilby, drátěné košile vyskytují až v 9.—10. stol.). Původně se používalo jen jedné ostruhy. Autor soudí, že pár ostruh se začal běžně vyskytovat s používáním těžkého koně a těžkého sedla s obloukem a třmeny, zkrátka s těžkou jízdou, která útočí evaletm v jednom směru. Jezdec při tom musí nutit koně k mimořádnému výkonu a řídit ho převážně nohami, neboť ruce musí mít volné k boji.

Při stanovení chronologie jednotlivých variant háčkovitých ostruh vychází autor z dobře datovaných náleзовých celků. Zjistil, že ostruhy 1. skup. byly vyráběny od 5. do počátku 7. stol., ostruhy 2. skup. od počátku 6. stol. do poloviny 7. stol., ostruhy 3. skup. od pol. 6. stol. do pol. 10. stol. Důležité je pozorování, že ostruhy varianty A 1. skup. a ostruhy varianty B 1. a 2. skup. jsou starší než příslušné varianty 3. skup. a dále že varianty C, D, F 3. skup. se objevily až po vzniku háčkovitých ostruh skupiny 1 a 2. Svědčí to o tom, že varianty A, B 3. skup. byly vyrobeny podle vzorku skup. 1 a 2 a výskyt nových variant (C, D, F) ve 3. skup. ukazuje, že jde o zvláštní skupinu s dlouhým samostatným vývojem.

Na území, kde se vyskytují háčkovité ostruhy, rozlišuje autor pět oblastí odpovídajících

větším geografickým, kulturním a etnickým celkům: oblast balticko-poviselsko-poodersko-moravská, mazursko-baltická, hornolabská, středolabská, středorýnská. Zjišťuje, že jednotlivé skupiny ostruh se vyskytují v určitém časovém údobí zpravidla jen v jedné z uvedených oblastí, pro něž jsou původní a typické, zatím co v jiných se objevují jen sporadicky jako import.

Při úvahách o původu jednotlivých ostruh přihlíží autor k různým znakům (výr. technika, výzdoba) a dochází k závěru, že lité bronzové ostruhy jsou původu středorýnského-franského (výjimečně mazurského), ostruhy s litým bronzovým obloukem a vsazeným železným bodcem jsou původu hornorýnského-alamanského, dvojdílné železné ostruhy pocházejí z Durynska nebo z franského prostředí v Porýní (výjimečně z dolního Povislí) a železné ostruhy vykované z jedné tyčinky jsou slovanské.

Autor soudí, že háčkovité ostruhy se objevily v období vojenské demokracie jako pomůcka spojená s vojenskou taktikou barbarů (rychlý pohyb na koních měnil se v pěší útok) již někdy v 5. st., a to nejdřív v Durynsku a pak v Porýní. Odtud se již v pol. 6. st. dostávají na východ, kde se podle jejich vzoru začínají kovat železné ostruhy z jedné tyčinky. V druhé polovině 7. st. se na západě objevují dokonalejší vysokoobloukové ostruhy v souvislosti s používáním těžkého koně, třmenů a kroužkového brnění. Tento nový typ se po zániku háčkovitých ostruh na západě vyráběl během 9. a 10. st. v slovanských oblastech. Chronologický rozdíl mezi vysokoobloukovými ostruhami západními a východními, který je odrazem urychleného společenského vývoje na západě, osvědčuje, že vysokoobloukové ostruhy jsou ve střední Evropě jedním z projevů krystalizujícího se raně feudálního systému. Zánik háčkovitých ostruh byl způsoben přílivem dokonalejšího typu ostruh se záchytnými ploténkami z Porýní, které koncem 10. st. zcela převládly. K tomu by bylo možno podotknout, že na Moravě převládly ostruhy s ploténkami již v 9. stol.

Práce svědčí o velké akribii a všestranném pohledu, s nímž autor přistupoval k třídění a hodnocení materiálu. Místy poněkud přepíná možnosti archeologických pramenů, snaží-li se např. určit, kým byla ve smyslu etnickém určitá ostruha nošena nebo kterou cestou se dostala z místa výroby na místo nálezů. Také jeho srovnávání často velmi vzdálených nálezů ostruh působí místy dojmem formálního typologizování, které nemůže být vždy dostatečnou oporou pro datování tohoto druhu památek. Velkým přínosem publikace je však snesení důkazů pro to, že skupina železných háčkovitých ostruh vykutých z jedné tyčinky je původu slovanského a dále jeho typologicko-chronologické rozdělení háčkovitých ostruh, které byly dosud vesměs datovány poměrně nízkou. Velmi poučný je i široký historický pohled autora na funkci ostruhy, který mu umožnil objasnit souvislosti technických zvláštností ostruh a jejich používání se změnami ve výstroji a výzbroji bojovníků, v taktice boje, se vznikem nového druhu vojska (těžká jízda) jakož i souvislosti se širšími změnami hospodářskými (intenzivní chov těžkých koní) a se změnami společenskými, které jsou charakterizovány přechodem od patriarchálních forem k ranému feudalismu.

Bořivoj Dostál

Romana Barnycz-Gupieniec, Naczynia drewniane z Gdańska w X—XIII wieku. (Dřevěné předměty z Gdańska v X—XIII století.) *Acta Archeologica Universitatis Lodziensis*, Nr. 8, Łódź 1959. Stran 110, 11 statistických tabulí, 10 obrazových tabulek, francouzské resumé.

Další z prací polských archeologů, vycházející v knižnici *Acta Archeologica Universitatis Lodziensis*, zabývá se dřevěnými předměty nalezenými v Gdaňsku. Její autorka, Romana Barnycz-Gupienicová ji rozdělila na 5 částí. První nás uvádí do nálezové situace, druhá podává klasifikaci výtvorů ze dřeva, třetí se snaží na základě nálezů ukázat v kostce techniku odbrábění dřeva. Ve čtvrté části se podává výklad funkcí jednotlivých předmětů v domácím hospodářství. Pátým oddílem je závěrečné hodnocení.